

29.6.18

קורות חיים כפי שנכתבו בפולנית ע"י אווה קרצובסקה (תרגום)

אבי סמואל היה רופא ומשפחתו התגוררה בביאליסטוק במשך דורות. אמא אסתר לא עבדה. מוצאה הייתה מה"ן נובקה (Bialowieza national Park) בסביבות יערות ביאלויסקה (Bialowieza national Park). היה לה גם אח קטן يولק.

התגוררנו רב הזמן ברחוב פילסודסקה 17 (עכשו שמו ליפובה Lipowa) מול קולנוע "Modern". ממש לפני המלחמה עברנו לרחוב Rynek Kościuszki (רינק קויסצ'ושקי). חלק זה של העיר נשרף עם כנישתם של גרמנים ביוני 1941.

היתה לי יולדות מאד מאושרת. למדתי שנתיים בבית ספר יסודי של גב. וזניצקה ברחוב ורשבסקה, ולאחר מכן בגימנסיום דראוסקין עד תחילת המלחמה.

בית ספר פרטי של גב. וזניצקה נמצא על יד בית החולים היהודי. בית זה עדין ק"מ, ראייתי אותו באחד מביקורי בביאליסטוק. בבית ספר זה למדו מעט יהודים והרוב היו ילדים האристוקרטיה הפולנית. הסיבה שלמדתי בבית ספר זה הייתה כי אבי היה גם רופא פרטי וגם רופא ציבורי (שייר לעיריה). אבי נחשב בביאליסטוק כМОומחה למחלות פנימיות. מצבה הכלכלי של המשפחה שלי היה טוב מאד.

לגימנסיה דראוסקין היה שם מצוין והוא לה זכויות זהות כמו לשאר בת' ספר ממשלתיים. כמעט לכל המורים היה תאר של דוקטור. רובם מוצאים היה מגיל'יצה מקרקוב ולובוב ועוד ערים נוספות. ברמה גבוהה במיוחד למדו מקצועות כמתמטיקה, היסטוריה ושפה פולנית. צרי גם לציין שהגימנסיה זאת הייתה מאד יקרה, כל חודש עליה 40 זלוטי. הכל נלמד בשפה פולנית ולפניהם שהתחלה ללימוד לימודי שם גם עברית.

אני זוכרת במיוחד את הפרופסור ברגמן שלימד לטינית. הוא נראה כמו רומי מרומא העתיק. לצעריו סופו היה מאד טרגי. לזוג ברגמן לא היו ילדים. ממש לפני המלחמה אושרם לא ידע גבול כי נולד להם בן. הם נאלצו לחנוך את הילד באקדמיה הראשונה בגטו אחרית היום היה מגלה את מקום מחבוא שלהם ושל מספר אנשים שהיו אתם. כתוצאה לכך פרופסור ברגמן השtagע.

היה בדרוסקין גם פרופסור שניידלר שלימד פולנית. למזלן הוא נשלח ע"י רוסים לאחת מהமדיינות בברית המועצות ושרד. FAGSHTEI אותו שנים מאוחר יותר בישראל. FAGSHTEI גם את המורה למתמטיקה ליפשיץ שלימד אותו בכיתות נמוכות.

אני רוצה להזכיר גם את המורה לגיאוגרפיה ר'ייפר, את המורה קרצ'ינסקי, מורה להתעמלות גב. ב'יקובסקה (מורה פולנית) ואת המורה למלאת יד גב. דטנר אשטו של שמעון דטנר. כמנהל הגימנסיה מילא מר טילמן שהיה גם היסטוריון מצוין. פרופסור שטקל היה מורה למתמטיקה מודע ידוע שמספריו למדו בגימנסיות אחרות. יש לי חלק מספריו. קיבלתי אותם בלודז' הרבה אחרי המלחמה ב-1957. שטקל היה פרופסור מאד מפוזר לבש הרבה פעמים גרבאים שונים. מתמטיקאי ופיזיקאי מהולל שאף הוא נהרג בנסיבות טרייגיות.

לפני המלחמה היה אבּי מגויס לצבא. הוא היה רב סרן בצבא הפולני ושרת בשנת 1920 כרופא כמובן לא היה לו שום השכלה צבאית.

הרושים נכנסו לביאליסטוק ותפסו לנו חצי מהדירה שלנו. שכן חדש עם אשטו התנהג בצורה מגעילה ודִי הקשה על חיינו.

אני המשכתי למדוד באותו בית ספר ששינה את שמו לבית ספר 4 (לא גימנסיה דרוזקי).

כל המקצועות היו ברוסית כשפת בסיס. את המנהל טילמן שלו נראה לטיביר (קראו את זה "שלחו לדובים לבנים"). הוא לא חזר משם וכמוו הרבה מורים של גימנסיה. כמנהלת הבית ספר החדש התמנתה אשה רוסייה רומנובה, אשה מאד הגונה אותה פגשתי אחרי המלחמה.

מספר הנסיבות מאד ירד למורות שהגיעו הרבה משפחות מחוץ לביאליסטוק. כמו כן נוצרו תנומות "פינרים" וקומסומול. אני לא הייתי שייכת לאף אחת מתנומות אלה כי נחשבנו לזרים. אבי גם התנגד חד משמעית לשיעיות זאת ואמר שזה לא בא בחשבון.اما שלי גם תמכה בהחלטתו כי זקרה שמשפחתה של אביה הייתה מאד אמידה וכשהגיעו הקומוניסטים הם החריבו את הכל והרסו את המשפחה.

בבית אצלו תמיד שלטה אוירה אנטית ברית המועצות. כמובן הכל נעשה בשקט ולא בגלוי.

משפחה שלי נחשבה לפני המלחמה כמשפחה "מתבוללת". הורי דברו ביניהם תמיד פולנית. לעיתים עברו לגרמנית כיاما שלי למדה פעם בגרמניה אבא דבר עם חברים צרפתית כי סיימ פקולטה לרפואה במונטפליה (Montpellier) בצרפת.

ב'ידיש השתמש אבי בעיקר עם הפהינטיטים. אנחנו דברו פולנית. אבי לא היה אדם דתי ואף פעם לא הלך לבית הכנסת. אמי לעומת זאת שמרה על המסורת.

ב-27 ביוני 1941 נכנסו חיל'י וורמאכט לדירתנו ושאלו את אבי האם הוא יהוד. הוא כמובן אמר שכן. הוא נלקח על ידם וכך פעם לא חזר אלינו. התברר לנו שהגרמנים שרפו את בית הכנסת הגדול ואני היה בין כ-2000 יהודים שנשרפו שם. אמי אף פעם לא רצתה להאמין בזה. לי נודע על האסון יותר מאוחר מכמה אנשים שהיו עדים לאסון זה. תוך כדי

השרפה נשרפו גם בתים סמוכים לבית הכנסת וביניהם בית שלנו. אנחנו שלושתנו ברחנו מהבית מבלתי כמעט לחת משחו אתנו.

בגטו מיד הרגשנו בחסרוונו של אבי שתמיד דאג שהיה מזון ומוצרים בבית. משפחה ד' רחוקה עזרה לנו ואמי הלכה לעבוד. בזכות אבי נתנו לנו לאור בבניין של הבית חולמים. עברו עבודתה של אמי היינו מקבלים כל יום מנה של מספר מוצרים.

ב-1941 הייתה בת 17 וחצי ואחי היה כ-4 שנים יותר צער ממנה. הוא היה ילד מאד מוכשר ולמד אלקטרוטכניקה. לימד אותו מורה למתמטיקה שלו מר שטקל. הוא טען וכך התבטא: "זה לא לימודים אלא החלפת דעתות עם גאון צער".

אני קיבלתי עבודה מחוץ לגטו אבל אחרי זמן מה קיבלתי סטיירות מקצין גרמני על זה שלקחתי כרוב בשדה הוא גם שיעס עי את כלבו. החלטתי להישאר בגטו ועובדתי בבית חרושת של וקסמן. זה היה שמו של מנהל בית מלאכה שבו נתפרו מדים גרמניים. אז גם נודע לי שיש מחרתת יהודית, שיש להם רדיו ושם מדפסים כרזים. לצער לא היו מוכנים לשתף אותה בגלל גילי הצער וגם בגלל שלמדתי בגימנסיה של אלה שהיו להם אמצעים ולכן שייכו אותה לנער "סלוני". זה שהייתי עכשו רעה כמוותם וסוגורה מאחוריו החומה לא נחשב.

בבית הח:rightושת לא למדתי לתפור, והייתי מועסקת בחילוקת עבודה בעיקר ליד המכונות.

צריך היה לעבוד 10-8 שעות כל יום על מנת שהיא לי "נייר" ועל מנת לקבל קצטלים ודיסחה כי כספם כmobן לא שלמו... ללחם ודיסחה הייתה חשיבות מרובה כי לא היה לנו כלום מה למכור ולהחליף למוציאי מזון. 아마 של נראתה נוראה כמו אדם מת. במצב זה אני עם כמה חברות החלטנו ללמד ילדים צעירים פולנית, לטינית ומתמטיקה. בכל קבוצה היו 10-12 ילדים. תמורה תשולם מאד זעום למדתי אותם 4 פעמים בשבוע. הילדים היו באים מאד ברצון כי רצוי למדוד.

בפברואר 1943 הייתה בגטו אקציה ראשונה. מיד החלטנו לבית הח:rightושת בהנחה שמביית חרושת לא לקחו אנשים. וכך אכן היה. גם את אמא ואת אחיו לא לקחו כי היו בבית חולמים.

כבר אז ידעת שגטו לא יהיה קיים לניצח ושמם עבודה קשה לא תצליח אותם. שמעתי מסביב שמאד צריים אותנו וגם בראש (ראש יודנרט) טען כך כל זאת על מנת לעודד אותנו ולתת לנו תקווה.

אנחנו כבר ידענו על מחנות השמדה, על טרבלינקה. ההחלטה כבר לחפש קשרים עם המחרתת ואףלו לא חלמתי על פרטיזנים. נשבעתי לעצמי שלא אלר לרכיבת ולא אסע ללא נודע. העדפת למות במקום תוך כדי התנגדות. בסוף ה策חתי למצוא את הקשר שככל כך השתקקתי לו. הכרתי בחור צער אחד מבית הח:rightושת. הוא בא ממשפחה פשוטה אבל היה מאד חתיר וגם אינטיליגנטי ושמו היה מoiseה לב.

קיבלו אותה בעicker בغالל זה שגرتה במקום אסטרטגי טוב וקרוב לגדר. על יד הגדר כל אלה שהיו שייכים למחתרת היו נפחים לעיתים קרובות ולעתים היו עוברים לצד השני.

במקרה לגמר מצאת את עצמו בקוצה של קומוניסטים. לפוליטיקה לא הייתה כבר שום משמעות בשלב זה. כל מה שהיא חשוב זה איך נלחם נגד האויב. זה היה כבר מרצ 1943. חברה אלה היו משתמשים בדירה שלנו בבית החולים מבלי שאמי ידעה על כך וכן בקשרו ממוני לגנוב מדימ גרמניים. למרות שהיו מדי פעם בקורות ביציאה גנטבי חלקן מדימ מבלי לדעת אם הייתה لها בכלל חשיבות. נראה הם היו מזוקקים למדים אלה איזה שהוא נזול שככicol היה צריך להזיק בעtid למי שישתמש במידים אלה. היה פיוון קטן במחתרת, הכרתי רק את מoiseה לב ובוחרה שהיתה מקשרת בין לביון המתחתרת. שמה היה שרקה רוזן והיתה בחורה יפה. אף פעם לא הכרתי את המנהיגים של המתחתרת. מoiseה למד להיות טכני רפואי שיניים. מוצאו היה משפחה יהודית פשוטה ואמא שלו בכלל לא התלהבה כאשר היה מגע אלינו.

moiseה לב ראה לי מקום מפגש ברחוב סמולנה (Smolna) שם היה עלי להתייצב במקרה של הודהה. נשך לא נתנו לי, ידעת על בקבוק מולטוב שיוצרים בגטו אבל לא ידעת איפה בדיק מיצרים אותם.

לילה בין 15 ל-16 באוגוסט 1943 היה ליל ירח יפה. ישבתי עם חברים על המרפסת בית החולים ומסביבנו המונ אנסים. היה חם. הלכנו לשון בחוצאות. כמה שעות מאוחר יותר גטו היה מוקף גרמנים. נסירה לי הודהה שעלי להיות במקום מפגש בשעה 0900 בבוקר.

אמרתי לאמא שיש לי מקום במחבא שבו אוכל להינצל וועל לילכת. אם אמא שלי אמרה לי אז שעלי להיות כולם ביחד לא היה לי האומץ לעזוב ולילכת. אבל מה ששמעתי ממנה היה: "אני לא יכולה להציג אותך אז תליי לאן שאת רוזה". אני נפרדתי ממנה על השביל מול בית החולים. זו הייתה פעם אחרונה שראיתי אותה.

moiseה בא לקחת אותה וביחד המשכנו לנקודת מפגש ברחוב סמולנה (Smolna). שם היה כבר ריכוז של כ-100 אנסים צעירים ממוני ומבוגרים ממוני. למספר רב היה נשך. הכרתי מעט מאד אנסים. רובם היו בעיקר למנהיגים של קבוצות. עליינו היה להשתמש בבקבוק מולטוב.

אנחנו עמדנו ליד הגדר ברחוב יארוביツקה. ילדים היו צריכים להודיע אחד לשני על כניסה של גרמנים לגטו ואז היה علينا להדליק את הגדר. פתאום ראיינו טנקים גרמניים עומדים קר שלא יכולנו לברוח. ברגע שמכונית ראשונה נכנסה לגטו נשלחו כמו בקבוק מולטוב עי. ילד בן 13 ופצעו את הפנים של הקצין שישב במכונית. הגרמנים התחלו לירות הם נכנסו לרחוב צ'פלה והתחילה לירוט באנשים שהלכו למקום איסוף עם מטעניהם המצוימים. נהרגו הרבה אנשים והיריות נמשכו והגיעו אלינו. אני כל הזמן הייתי עם moiseה וחברו אותו לא הכרתי. פתאום הפסיקו היריות והגרמנים דחפו אותנו לרחוב נובוגרודזקה (Nowogrodzka) עד לגינה של בראש שם התרץ המונ אנסים שהיה

כברicol מיעדים לנסוע לעבוד. היה שם גם גרמני שהודיע לכלם שככל אלה שייהו ממושמעים יחו במחנה עבודה אלה שיתנגדו ירו בהם במקומם.

ברגע מסוים שני החברים שהיו עתידי משכו אותו בידי ורצו מהר דרך איזו שהיא שרהפה והצלהנו להגיע לרחוב פבריצ'נה (Fabryczna) 9. שם היה בנין אבן מאד גבוה ושם בעליית גג נמצאו שני מוחבאים. המוחבאים היו כל כר נמוכים שאם אפשר אפילו היה לעמוד על הברכיהם. אנחנו יכולנו להסתכל דרך חור וראינו איך הגרמנים דחפו אנשים ואיר הוציאו ילדים קטנים גילאים עד 7 מבית היתומים עם שתי מחנכות. תמונה זאת של הילדים עומדת בפני כל החיים.

בלילה יצאנו מהמחבאה. גילינו עוד 3 מוחבאים שבוצעו בצורה מסודרת מוקדם יותר והוא בהם גם מוצרי מזון ומים. באחד ממחבאים הייתה אשתו של שמעון דטנר ובתו וגם מורה שלי למוסיקה. הם הציעו שאצטרף אליהם אבל התניתי את זה שיקחו גם את שני החברים שלי. הם לא הסכימו וכך נשארתי במחבאה הפרימיטיבי שלנו עם שני החברים.

למחרת הגרמנים נתקו הספקת מים וחשמל והחלו בחיפושים אחרי האנשים שהתחבאו.

כל שלושת המוחבאים בנין שלנו נתגלו. אנחנו ניצלנו בזכות המחבאה הכל כר פרימיטיבי שגרמנים לא האמינו שמשהו בכלל מסוגל להתחבא שם.

במחבואה דומה לשכנו התחבאו עוד 12 אנשים. במשר לילות היינו יורדים לדירות בחיפוש אחרי מזון. שתינו מחייבת שעמדה מלאה יrokeת והיתה מיעעדת לשמש במקרה של שרפה. לא ירדו גשמי ופחדנו שגרמנים יגלו שמשהו משתמש בהם.

אכלנו דיסה לא מבושלת ובמיוחד שבחנו ונחננו מסוג שנקרא "הרקלוס" כי היה מאד רך. אבל גם זה נגמר והבניהם כל לילה היו הולכים יותר עמוק ורחוק בಗטו. הם גם היו מבאים כל פעם מידע על קבוצות גדולות של אנשים שנמצאו במחבאים, על בתיהם חרות שנסרפו כתוצאה מחבלות ע"י קבוצות המחתרת שעדיין היו קיימות.

לחברים שלי היה קשר עם מוחבאים אחרים. לילה אחד כאשר הלכנו למחבאה כזה גילינו שהיא ריק. הגרמנים שמעו כנראה את הקולות שלנו והתחלו לירות. אחד הכנים (דום-דום) פגע במושה לב. סחבנו אותו למחבוא שלנו. לצלענו הוא סבל די הרבה זמן כי הייתה גנגrena. החלטתי לצאת ולחשוף תרופה. עברתי בלילה את הגדר שמאחוריה היה הגטו הקטן ושם בית החולים. נעצרתי פתאום ע"י מפקד המשטרה היהודית. הכיר אותי מזמן היה והוא למדתי עם בתו בבית הספר של גב. ווזניצקה באותה כיתה. ניסה לשכנע אותו שאשר אתם כי לדעתו הקרןנות שכבר עמדו על הרץ מיעדים למחנה עבודה ולא למחנה השמדה. אמר לי שיגיד לגרמנים שאינו בתו השנייה ואני ניסה לשכנע שאצטרף אליהם. אני סרבתי. בבית חולם מצאתי תרופת ריבנול. אבל כבר לא יכולנו

לעזרה בכלום למושה. הוא מאמין סבל ונאנך. בסוף נפטר. קברנו אותו בגינה ליד חלקה מס' 9. בקיץ 1944 הייתה במקום אבל לצערי לא מצאתי לא את הבית אבן, לא את הגינה ולא את העץ שלו ידינו קברנו את מושה. את בית האבן הגרמנים שרפו כאשר מצאו שם אנשים מתחכאים במחבואו יותר גדול משלנו.

אני חזרת עכשו לכמעט תחילת הסיפור בהתאם לסדר כרונולוגי. הצדיף אליו למושה ואלי עוד בחור ששם משפחתו היה מרקוב (משום מה שהוא שמו מנוקובסקי). היה בחור מאמין מוכשר, גם בכלל מה שקשר בעבודת ידים וגם בצורת החשיבה. הפולנים התחילה בינותיהם לנתק את הדירות בשטח הגטו. ידעו שם ימצאו אותנו מיד יסיגרו לגרמנים ולכך החלטנו לעזוב את הגטו ויצאת בלילה לעיר על יד סופראסל (Suprasl).

יציאתנו הינה עוד סיפורו שבلتוי יאמן כי עברנו בדרך הרבה מכשולים. כמו חיות, הצלחנו להרגיש סכנות ואף לראות בלילה. הודות לכך וגם לנראתה הودות למזל הצלחנו לצאת מביאלייסטוק ולהגיע למה שנקרא "שביל נפוליאון". את הדרך הכיר חבר של מושה והוא גם ידע איפה נמצאים הבונקרים.

לצערנו מצאנו את הבונקרים שרופים (עדין עליה מהם עשן) וכך אבדנו תקווה לשיפור המצב. היינו מאמין רעבים ובשדות היה כבר סתום לא היה כלום. היה לי האומץ (וגם בזכות השפה הפולנית שדברתי עם המבטא הנכוון) להכנס לבית כפרי ולבקש קצת מים ואוכל. לצערי הפולני ניסה לסגור את הדלת של החדר בו הייתה ולהסגיר אותה. ברוחתי דרך החלון.

היה 7 בנובמבר והתלבטנו מה לעשות הלאה. נרדמנו על יד הטנק הتسويיטי הנוטש מבלי' לדעת שהיא זה מקום מפגש של הפרטיזנים. למקום זה הגיעו גם הקשריות. ולמקום זה הגיעו בלילה מרילקה רוז'צקה שהביאה תרופות וחילקי רובה. אחריה הגיעו פרטיזנים. ידעו שגרמנים בלילה לא נכנסים לעיר ופתאום שמעתי רעשיהם. אני יצאתי מול הפרטיזנים שבהתחלת לא האמין לנו שייצאנו מगטו שחוסל ב-16.8 והיה כבר 7 בנובמבר. בסוף לקחו אותנו אתם. מרילקה הכרה אותי מביאלייסטוק.

אותו צרפו לקבוצה של 8 אנשים שהיתה הקבוצה "הכי ענימיה" בין כל הקבוצות. היו לנו 3 וחצי רובים. חצי רובה היה רובה רומי ששם כדורים לא התאימו לו. השתמשנו בו רק כשהחלכנו לכפר לבקש או לגנוב אוכל.

מקבוצה זו כבר לא נשאר בחיים אף אחד. חלק נהרגו ואלה שנשארו בחיים אחריו המלחמה כבר גם נפטרו. היחיד שנשאר בחיים זה Markoff Jay (מרקוב שהצדיף אליו בגטו למחבוא) וחוי בלוס אנג'לס בארה"ב. הבוחר שהוציא אותנו מגטו ושידע איפה נמצאים הפרטיזנים הצדיף לצבא האדום ב-1944 ולא חזר.

הקבוצות מדי פעם השתנו. קבוצות אחרות שקטנו עקב נפילתם של חלק מקבוצה הצדיפו אלינו וייצרו קבוצה חדשה. במשך הזמן הצלחנו להציג גם יותר נשך.

הודות לכך גם הפעילויות שלנו גדלו. בלילה חתכנו חוטי טלאגרף על העמודים. קיבלנו עזרה מבחוור מקומי רוסי אלכסי קרפיוק (Aleksey Karpivok). יצרנו קשרים עם כפרים מסביב. רב הכפרים היו פולנים וביאלארויסים ואנחנו דיברנו אתכם רוסית על מנת שלא יגלו שאנחנו יהודים.

אני זוכרת את שמותיהם של שני כפרים Ciasne (צ'יאסנה) וסוקולדה (Sokolda).

מאד השתדלנו לא לפגוע ולהזיק לתושבי הכפר ולכן היינו לוקחים רק דברים ומוצרי מזון שהיו מאד נחוצים לנו. השתדלנו גם לא ללקחת מאנשיים עניים וגם אצל העשירים היינו משאים חלק של קמח בשק. לא לקחנו לחם ושומן חזיר. ידענו גם שם נהרגו חזיר אחד תושבי הכפר יתלוננו علينا ויגידו שהרגנו 3-4 חזירים. השתמשנו בסוס רך בשבייל להוביל את הדברים שלקחנו ואז הורדנו אותם מעגלה והעבכנו למחנה שלנו ולטסוו נתנו מכח עם שוט והוא חזר לבعلיו. היו כפריים שעזרו לנו מtower רצון טוב. הגם עושים הרבה רעש שיחשבו שאנחנו רבים ולא מעטם כי שהיינו במצבות.

כאשר הצטרפו אלינו פרטיזנים סובייטיים התחלנו גם לתקוף רכבות. ארבענו גם למכוניות בודדות של גרמנים ולקחנו את המדים הגרמניים. גם האויב ניצל כל הזדמנויות על מנת לחסל אותנו. בחורף במיוחד היה יותר קל למצוא את מקומות המחבוא שלנו ומקומות בהם החזקנו מוצרי מזון. מסיבה זאת הכננו אוכל בלבד וرك בלילה. כשהיה חסר דגנים היינו שמים לדלי עם מים רק קמח לעיתים ללאמלח. לפעמים שתיינו ("אכלנו") רק מים רותחים עם קצתמלח. היינו קבוצה מאד דלה וחסרת אמצעים גם לאחר הגדלת מספר האנשים בקבוצה.

מניג הקבוצה כאשר היינו 8 אנשים היה קלמן ברakan (Kalman Barakan), עורך דין במקצעו (נפטר לפני מספר שנים בשיקגו). אחריו היו מפקדים אחרים ובסוף היו פרטיזנים סובייטיים. אחת המפקדות הייתה וירה (Wiera) שנולדה בכפר סטודזיאנקה (Studzianka) והכירה טוב את כל הסביבה. אחראית היה עוד שתי נשים רוסיות שהיו צנחניות. פרטיזנים רוסים היו הולכים לעיתים מאד קרובות לכפרים להשיג וודקה ואלכוהול אחר כמו יין.

פעם בהייתה שכורים נתפסו ע"י 'נדראמים' גרמנים ואלה הפשיטו אותם ושלחו עירומים באמצעות היום. בכניסתם ליער השאירו המון עקבות בשלג ובעקבות כך הייתה התקפה של גרמנים ונרגעו הרבה אנשים מאות הקבוצות.

רב הרוסים בפרטיזנים מוצאם היה משכויים שהצליחו לבסוף משבי גרמני. מפקד הקבוצה שלנו שנקראה "מטרוסובי" על שם גיבור ברית המועצות מטרוסוב (Matrosov) היה אוקראיני מאודסה אנטולי חודקוב (Anatoli Hodakov). הוא ישב בבית הסוהר על גנבה ושוחרר על מנת לлечת לחזית. הוא נשכח וברח והוא לו נסיוון חיים רב והוא מאד אמיתי בפרטיזנים.

במיוחד הפתיעו אותי לטובה רוסי בשם ויאצ'סלב-סלבה (Wiaczeslaw Slawa) מווורונייז' (Woroniezy). בחור צעיר כנור. יומ אחיד רצנו ביחד כי הייתה התקפה של גרמנים והחזקנו ביד. ברגע מסויים התחबאנו מאחוריו השיחים ואיך שהוא הגרמנים גילו אותנו. אני התחבאת ממש על ידו ואני לא רוא וכਮובן הוא גם לא הסגיר אותי.

בתקופת הפרטיזנים הייתה פגיעה בביאליסטוק.ليل האחד ישנתי אצל אניה רוט שנמצאת היום בישראל, הגיע מروسיה. היא התגוררה על נירות ארירים אצל פולנית שלא ידעה כמובן שהיא יהודיה. אניה עבדה במסעדת שטפה כלים והייתה מקבלת קצת אוכל בעיקר כמובן לעצמה. התחלקה אתי כאשר הייתה עצלה והחביבה אוטי בארון כאשר בעל הבית פתאום נכנסה לחדר. בלילה נתנה לי את מיטתה ובעצמה ישנה על הרצפה. מה שחשוב להדגש שאני בכלל לא הכרת אותה קודם קודם וזה הייתה פעם ראשונה שפגשתי אותה. נפגשתי בביאליסטוק גם עם חייקה גראסמן, עם חסיה ביליצקה (חיה היום בקייב) ואת מרילקה רוז'צקה אותה הזכרתי קודםऋשותה אוטי כאשר הגיעו מוגטו לעיר. כל הנ"ל היו קשריות.

היה לי מקרה מפחים ובאותו זמן מאי קומי עם מרילקה. היא השיגה רובה שלא ידענו לפרק אותו. היא עטפה אותו בעיתון ונשאה אותו עטופ בעיתון וזאת בנוספ' לרופאות שהיו בתיק גב. מקובלנוו "אפולו" יצאו הרבה אנשים אחרי הסרט ואנחנו התערבנו ביניהם. מרילקה הכה ראשונה ואני אחריה אמם בלי שנשאתי שום דבר אבל גם בלי שום מסמכים. וכך היא ליוותה אותו עד לקצה העיר. זאת הייתה הפעם הראשונה שהגעתי לביאליסטוק. בפעם שנייה הלכתי על מנת ליצור שוב קשר עם קשריות. אחרי הפעם הזאת היה הולך סרגיי ברקנר שהיה לו מראה מאד פולני.

ב-27 ביולי 1944 הרוסים שחררו את ביאליסטוק ואנחנו נכנסנו לעיר וצעdeno ברחובות הרופאים של העיר. בפינת רחובות ורשבסקה וסינקוביצה איפה שהיה פעםoux Caffe פתאום רأיתי שני גברים שחורים כמו צוענים. הזכר את האחים קוריאניס יאסק ו-יז'י (Jasiek and Jerzy). הם התחבאו בבור לאחר חיסול הגטו. הם זיהו אותי ורצו לי לגשת אליהם אבל אז המפקד הרוסי צרע מיד תחזרי לשורה.

חוץ מזה לא פגשתי אף אחד אחר. נשארתי עם הקבוצה עוד קצת זמן ואז נסעתי לגרודנו. ונשארתי שם עד 1957. אמם הינו יכולם להاجر כבר ב-1946 אבל בעלי הסס' ולאחר מכן כבר פספסנו את הזדמנות ולא ניתן היה לצאת.

ב-1956 נוצרה אפשרות להاجر ולאחר קשיים מרובים הצלחנו לעזוב את גרודנו ולהגיע לפולין לולדז'. בלודז' היה חבר מפרטיזנים פאבל קוז'צ' Paweł Korzec ובזכותו ותקבלתי לאוניברסיטה לעשויות מסטער במתמטיקה והתחלתתי למד בבית הספר. אחרי שלוש שנים בדצמבר 1960 עליינו לישראל.

